

Læsning af John Rawls: The Idea of Public Reason Revisited.
Noter fra møde i Fokusområde, Tema 3, november 2005.
Svend Andersen

Vores læsning tjener bla. til afklaring af begrebet 'offentlighed' i forbindelse med spørgsmålet om religionens rolle som 'normsætter'. For at illustrere mangetydigheden og kompleksiteten i begrebet vil jeg nævne følgende eksempler:

Under folketingsdebatten om terrorbekæmpelse d. 16.11. sagde de Radikales Elisabeth Arnold i en ordveksling med Venstres ordfører Birthe Rønn Hornbech: "jeg vil gerne rose Venstres ordfører for hendes tale og for at den blev holdt i det offentlige rum, for salen her er jo det offentlige rum".

Her har vi to vigtige, men forskellige betydninger af 'offentlig': (i) ordvekslingen udspillede sig i det offentlige rum i den forstand, at folketingssalen er et rum, enhver principielt har adgang til (dog ikke helt så nemt som til et offentligt toilet), enten ved at opholde sig på tilhørerpladserne eller ved at se DR 2, når folketingets forhandlinger TV-transmitteres. I en lignende betydning taler vi også om, at det offentlige rum pornoficeres, f. eks. i form af valgplakater for Louise Frevert. Det offentlige rum er her *det rum der er tilgængeligt for alle, for publikum*.

Men ordvekslingen mellem Elisabeth Arnold og Birthe Rønn Hornbech kan (ii) også ses som et eksempel på, hvad Rawls kalder *offentlig fornuft*. For ordvekslingen handlede om udøvelsen af tvangsmagt i et demokratisk samfund og om selve de demokratiske frihedsrettigheder. Den handlede om "constitutional essentials".

Teksten

John Rawls (1921-2002) var professor i filosofi ved Harvard. Teksten stammer fra bogen *Law of Peoples* fra 1999, der handler om internationale politiske relationer, folkeret. Her indgår også så at sige en international offentlig fornuft, men vores afsnit er ikke specielt knyttet til denne problematik. Det er typisk for Rawls at han reviderer bestemte dele af sin teori. Han har på en måde kun fremsat én eneste: en teori om retfærdighed, samlet formuleret i *A Theory of Justice* (TJ, 1971). Den bliver til gengæld betragtet som et af de væsentligste bidrag til politisk filosofi i det 20. århundrede. I 1993 præsenterede han en modificeret version af teorien i *Political Liberalism* (PL). Forholdet mellem de to kommer han ind på i det sidste afsnit af vores tekst (**179f**). Han karakteriserer nu TJ som en 'comprehensive' liberal doktrin, der ikke tager hensyn til den ræsonnable pluralismes kendsgerning. På dette punkt er problemstillingen i PL en anden:

How is it possible for those affirming a comprehensive doctrine, religious or nonreligious, and in particular doctrines based on religious authority, such as the Church or the Bible, also to hold a reasonable political conception of justice that supports a constitutional democratic society? (179)

Det er vigtigt at være opmærksom på betydningen af ”political” hos Rawls; nogle steder tilføjer han til udtrykket ”not metaphysical”. Det vil sige, at demokratiets principper ikke behøver at være begrundet i én livsanskuelse eller fundamentalfilosofi, men kan stå på egne ben. ”Political” indebærer en relativisering af det politiske; dette udgør et bestemt, begrænset område af den menneskelige tilværelse.

I det følgende vil jeg gå nærmere ind på: A. Public Reasons plads i den samlede teori; B. Forholdet mellem religion og offentlig fornuft.

A. ’Public Reason’ i den samlede retfærdighedsteori

Det politiske indebærer, at vi fødes ind i en grundlæggende social struktur, hvor vi udsættes for tvangsmagt. Denne struktur omfattend bl.a. den politiske forfatning, ejendomsformer, økonomiens organisering, familiens natur. En demokratisk udformning af det politiske indebærer social kooperation mellem borgere, der betragter hinanden som frie og lige og udøver tvangsmagt på det grundlag. (Andre opfattelser af den politiske relation, fx Carl Schmitts hentyder Rawls til 132).

En demokratisk indretning af det politiske indebærer en bestemt forståelse af personer: de er frie og lige, og udstyret med to ”moralske kræfter”: et begreb om det gode og et begreb om retfærdighed. Denne sondring svarer til Rawls’ skelnen mellem to former for fornuft: rationalitet og reasonableness (171).

Retfærdighedsbegrebets betydning er at fastlægge fair betingelser for den sociale kooperation. To ting hører til selve begrebet retfærdighed: (i) borgeres rettigheder; (ii) et princip for fordeling af goder og byrder. Begrebet kan udformes i forskellige konceptioner, hvoraf Rawls’ egen omfatter som det andet princip det såkaldte differensprincip (ulighed i fordeling af goder/ byrder skal komme alle til gode, især de dårligst stillede).

Til den politiske ordening i demokratisk udfave hører reciprocitet mellem borgerne, dvs. accept af fair betingelser for kooperation, selv om det går imod egne interesser, forudsat at andre også accepterer dem. Reciprocitet hænger sammen med anerkendelsen af en ’reasonable’ konception af retfærdighed (136), afgrænser familien af sådanne konceptioner (141).

Pluralisme må nødvendigvis indfinde sig, når en religion eller livsanskuelse ikke gennemtvinges med magt (131). Det skyldes, at livsanskuelser per definition er underkastet "the burden of judgment", dvs. at fornuften på dette område støder på grænser; men alligevel er en "reasonable disagreement" mulig (177).

Public reason (PR) definerer de grunde, der kan gives for udøvelsen af magt i et demokratisk samfund. Ikke al politisk diskussion om grundlæggende spørgsmål hører til, men kun spørgsmål i "the public political forum". Denne bestemmer Rawls nærmere ved at opregne 5 aspekter (133): (i) fundamentale politiske spørgsmål, constitutional essentials/ basic justice; (ii) personer, den gælder: dommere, regeringsemedsfolk, kandidater til politisk embede; (iii) indholdet er en familie af reasonable konceptioner af politisk retfærdighed; (iv) anvendelsen af disse principper i diskussioner om tvingende normer, der skal gennemtvinges i form af legitim lov for demokratiske folk; (v) borgeres kontrol af, at principperne for de politiske beslutninger opfylder reciprocitetskriteriet.

Det kan virke som en mærkelig begrænsning at udpege de tre grupper. Men jf. (v): borgerne har del i den offentlige fornuft; de skal betragte sig som potentielle lovgivere (135). Det er en intrinsisk moralsk pligt. Den hænger sammen med det deliberative demokrati og "civic friendship". Spændingen mellem public reason og the great game of politics (magtpolitik): 140.

Sammenfattende om "public": (i) fri og lige borgeres fornuft, dvs. det offentliges fornuft [den politiske suveræns fornuft]; (ii) emnet er det offentlige/fælles gode; indholdet er offentligt ved at blive udtrykt i offentlig ræsonneren (133).

Det er vigtigt at gøre sig Rawls differentierede begrebsbestemmelse klar. Public reason er mere specifikt end "the public square" og "the public forum". Public reason er forskellig fra baggrundkulturen, som er civilsamfundets kultur; "nonpublic political culture" som medierende (134). NB: Om Habermas' begreb 'Öffentlichkeit': det svarer til baggrundskulturen (142).

B. Religion og offentlig fornuft

Grundlæggende:

I propose that in public reason comprehensive doctrines of truth or right be replaced by an idea of the politically reasonable addressed to citizens as citizens. (132 jf 170)

"Comprehensive doctrines" er omfattende i den forstand, at de giver svar på alle grundlæggende spørgsmål; de pretenderer at sidde inde med "the Truth". Det kan være religioner, livsanskuelser, men også filosofiske positioner (jf. first philosophy, secular reason, secular values 143).

Forskellige vigtige træk ved PL:

(i) Begrebet PL pålægger religioner og citizens of faith begrænsninger; deres religiøse argumenter kan fremføres, men på betingelse af et 'proviso' (143f). Der kan/ må ikke foretages en direkte slutning fra com. Doc. til politiske principper og værdier; det skal ske via en komplet konception om retfærdighed: 145.

Demokrati må ikke accepteres som blot modus vivendi: 149.

Der forudsættes religiøs selv begrænsning:

While no one is expected to put his or her religious or nonreligious doctrine in danger, we must each give up forever the hope of changing the constitution so as to establish our religion's hegemony, or of qualifying our obligations so as to ensure its influence and success. (150)¹

(ii) Forenelighed af opbakning til demokrati og tilslutning til en religion: éns egen frihed er konsistent med andre borgeres frihed. Vedr. islam: konstitutionalisme kan fornuftigt indses at være det gode og retfærdige samfund, som Koranen foreskriver (151).

(iii) Positivt forhold mellem religion og politik: Rødderne til støtte for politiske retfærdighedskonceptioner kan ligge i religionen. Her har vi at gøre med "wide view of public political culture" (153, 175).

There is, or need be, no war between religion and democracy. In this respect political liberalism is sharply different from and rejects Enlightenment Liberalism, which historically attacked orthodox Christianity.(176)

Adskillelse af stat og kirke er ikke specielt en beskyttelse af den sækulære kultur (166).

Det er dette forhold mellem comprehensive doctrines og politiske konceptioner af retfærdighed, Rawls kalder overlappende konsensus (142, 172).

Det vil sige, at de grundlæggende politiske retfærdighedsprincipper ikke i sig selv kræver en 'Letztbegründung', men er free-standing: de følger af de antagelser, vi gør, når vi lever i en demokratisk politisk ordning, altså af at vi betragter hinanden som frie og lige partnerskabspartnere. Men set ud fra en given religion eller anden comprehensive doctrine kan de være del af en etik, der bygger på "hele sandheden".

Rawls opererer med forskellige vigtige former for diskurs om religion, der er forskellig fra PR: declaration, dvs. fremførelse af éns egen religion med en påvisning af, hvordan den er forenelig med en politisk retfærdighedskonception; conjecture, dvs. formodning om, at en given religion ud fra sit eget indhold må kunne støtte en reasonable politisk retfærdighedskonception (155f).

---

¹ Her tillod jeg mig – under Viggo Mortensens protest – at mene, at én religions hegemoni er sanktioneret i den danske grundlov.

